

Bjørn Øystein Angel

Kurs til foreldre med barn i fosterhjem

– en selvstyring av foreldre?

I denne artikkelen presenteres resultatene fra en kvalitativ studie av foreldres utbytte av kurs til foreldre med barn i fosterhjem. Deltakerne beskriver endringer som har skjedd i deres livssituasjon, og hva de erfarte som nyttig i deltakelsen på kurset. Kursdeltakerne har erfart økt selvtillit og kan se barnet sitt i et annet lys. Dette analyseres ut fra Foucaults perspektiver på makt.

Nøkkelord: Barnevern, foreldrekompetanse, makt, kvalitativ studie.

The article presents results from a qualitative study of parents benefits in participation in course given to parents whose children are placed in foster care. The participants describe changes that had occurred in their life situations, and aspects of the course evaluated as useful. Essential findings indicate that the participants have increased self-confidence and regard their children in a new way. Foucault's concepts of Power are applied in the analysis.

Keywords: Child protective services, parental competence, power, qualitative study.

Innledning

Bakgrunn

Artikkelen dreier seg om en empirisk undersøkelse av foreldres utbytte av å ha deltatt på kurs for foreldre som har sine barn boende i fosterhjem, slik de selv forteller om detⁱ. Dette vil bli analysert ut fra Foucaults perspektiver på makt med særlig fokus på selvteknologi.

Ved interessekonflikter mellom barnets interesser på den ene siden og foreldrenes syn og levesett på den andre, gis barnevernet et mandat til å gripe inn og overta foreldrenes rolle – for å ivareta barnets beste, slik barnevernet ser det (Lov om barneverntjenester, 1992 nr. 100). Barnevernet ”sitter” på saken, de vil gjerne ha fred rundt barna – på samme tid har de et ansvar for å hjelpe foreldrene best mulig til å akseptere inngrepet og til å forbedre seg. Å plassere barn ut av foreldrehjemmet med eller uten omsorgsovertakelse er et av de mest alvorlige inngrep samfunnet utsetter borgerne for (Angel, 1999).

Foreldrene som *må* la barna sine flytte i fosterhjem, frivillig eller mot sin vilje, har et krevende foreldreskap å forvalte (Höjer, 2007). Barna *må* bo hos andre fordi barnevernmyndighetene, kanskje også foreldrene selv, ikke anser dem som egnet til å ha den daglige omsorgen. Systematiske innsatser overfor foreldre som har sine barn boende i fosterhjem, drives i begrenset grad, og i former som primært har til hensikt å hjelpe foreldrene

med å akseptere det særegne ved sitt foreldreskap for så å kunne forvalte det på best mulig måte.

I barnevernfeltet har søkelyset ofte vært rettet mot at hjelpeapparatet svikter i oppfølgingen av foreldre som har sine barn under barnevernets omsorg (Andersson, 2008; Angel, 1999; NOU, 2000:12; Ot. prp. nr. 64, 2004-2005; St.meld. nr. 40, 2001-2002). Dette har blant annet ført til at lov om barneverntjenester, med virkning fra 1. januar 2006, presiserer tjenestens ansvar med hensyn til oppfølging av foreldrene. Å støtte foreldre etter at barnet har flyttet ut av hjemmet, kan også ses på som en hjelp til barnet.

Det finnes etter hvert noe forskning som gir innblikk i hvordan foreldre med barn i fosterhjem ser på seg selv som foreldre, og hvilken rolle de ønsker å spille for barna sine (Andersson, 2008; Höjer, 2007; Slettebø, 2008). Undersøkelser viser at foreldrene trenger hjelp til bearbeiding av følelsene sine, hjelp til rolleavklaring, hjelp til å mestre kontakten med barna, og hjelp til å komme fram til hvordan de skal få til et samarbeid med fosterforeldrene og barneverntjenesten (Angel, 2007; Höjer, 2007). Videre etterlyser foreldrene informasjon om rettighetene og pliktene sine og om hvordan barnet utvikler seg i fosterhjemmet, samt informasjon om hvilke krav barnevernstjenesten stiller til foreldrene for at de skal kunne få omsorgen tilbake. Foreldrene etterspør i tillegg kontinuitet og tilgjengelighet til barnevernstjenestens saksbehandler og muligheten for å få ny saksbehandler om kjemien ikke stemmer. Andre forhold er at de ønsker støtte for å kunne følge opp samvær, både økonomisk og praktisk, samt tilbud om behandling, for eksempel i forhold til rus- eller psykiske problemer. Flere etterspør tilbud om å kunne møte andre foreldre i samme situasjon og kontakt med en interesseorganisasjon (Andersson, 2008; Angel, 2007; Höjer, 2007; Moldestad & Skilbred, 2009; Slettebø, 2008). Foreldrene ønsker å medvirke i barnets liv videre ved å påvirke forholdet til barna gjennom refleksjon og med forslag til løsninger (Angel, 2007; Moldestad & Skilbred, 2009; Slettebø, 2008).

Det dukker stadig opp ulike tilnærminger og programmer innen sosialt arbeid som søker å jevne ut maktulikheter og styrke brukere og klienter (Slettebø, 2000). Eksempel på et slikt empowerment-program er det kurset som en region i Barne-, ungdoms- og familieetaten (Bufetat), siden 2006 årlig har tilbudt foreldre med barn i fosterhjem. Kursopplegget er utviklet og bygd over de samme temaene og den samme tenkningen som kursopplegget som tilbys kommende fosterforeldre, men har mindre omfang (Haus, 2005a). Målgruppen for kurset er foreldre som har barn som bor i fosterhjem, altså foreldre som har barn som skal vokse opp i fosterhjem, og foreldre som skal få barna sine tilbakeført etter at de har bodd en tid i fosterhjem. Denne artikkelen analyserer kvalitativt intervjuer med foreldre som har deltatt på dette kurset.

Sosialt arbeid forutsetter en forståelse av brukerne eller klientene som det sosiale arbeidet er rettet mot. Makten i det sosiale arbeidet anses som en produserende aktiv kraft

som opptrer i alle relasjoner, og hvor hjelp og kontroll er til stede i én og samme handling (Foucault, 1999a). Ved å benytte dette perspektivet på klientene utøves det makt, ikke nødvendigvis makt i den forstand at klientene tvinges, men med hensyn til hvordan de betraktes, kategoriseres eller beskrives og med tanke på hvordan klientene forstår seg selv i denne konteksten. Det sosiale arbeidets utgangspunkt er å bidra med hjelp til selvhjelp. I denne artikkelen betraktes sosialt arbeid som ledelse i hvor brukerne/klientene skal ledes til selvhjelp (Villadsen, 2007). Med dette utfordrer kurset spenningen mellom styring og autonomi, frihet og tvang. Hvor går grensen for å styre uten å overstyre, for å ansvarlig gjøre uten å overta ansvaret, og for å gripe inn uten å forgripe seg på deltakerne?

Først i artikkelen presenterer jeg kort kurs til foreldre med barn i fosterhjem. Deretter redegjøres det for studiens deltakere og målsetting samt framgangsmåte. Dernest tar jeg for meg artikkelens teoretiske utgangspunkt. Kurs som styring av foreldrenes selvstyring diskuteres med utgangspunkt i *kursets intensjon, utbytte og andre resultater av kurset*.

Kurs til foreldre med barn i fosterhjem

Målet med kurset er å styrke foreldrenes muligheter til å være gode foreldre for barna sine, enten det innebærer å mestre det å være foreldre på en ny måte for barna i fosterhjemmet eller å ta hånd om dem hjemme igjen når de blir tilbakeført (Haus, 2005a). Kurset har PRIDE-opplæringskursⁱⁱ til potensielle fosterforeldre som modell, bygger på læringsteori og tilknytningstenkning (Haus, 2005b) og har brukerinvolvering og myndiggjøring som mål (Haus, 2005a). Styrke- og ressursperspektivet ligger i å bygge på den kompetansen deltakerne har, framfor å fokusere på problemer (Askheim, Starrin, & Heyerdahl, 2007).

Det er foreldrenes styrker som framheves, deres talenter, egenart, interesse, deres vilje til å ville noe slik at deres livskraft kan løftes opp. Foreldrene har styrker, behov og utfordringer. Foreldrene og kurslederne fører en åpen dialog om foreldreskapet. Kurset bygger på tanken om likeverd og samarbeid, åpenhet og respekt. I dette ligger at kurset er tuftet på empowerment-perspektiver i sosialt arbeid. Det handler om å bygge opp foreldrenes ressurser og anse foreldrene som samarbeidspartnere som er i stand til å ta kompetente beslutninger om eget liv. Foreldrene anses fortsatt som betydningsfulle for barna sine. Likeverdigheten i kurset reflekteres også i det at det ledes av en forelder som har erfaringer med å ha barnet sitt under barnevernets omsorg, sammen med en erfaren fosterhjems konsulent/ barnevernsarbeider. På samme måte ledes PRIDE-kursene for fosterforeldre av en erfaren barnevernsarbeider og en erfaren fosterforelder.

Invitasjonen til å delta på kurset går åpent ut til foreldre med barn i fosterhjem. Informasjonsmaterieil legges ut på offentlige kontorer og sendes til foreldre som har meldt sin interesse, og til barnevernstjenester. I tillegg annonseres det i dagspressen. Antall deltakere per kurs er fra seks til ti personer. Kurset går over tre kvelder og en helgesamling på hotell.

Det er utarbeidet en kursmappe med program og deltakerliste samt aktuell litteratur hentet blant annet fra opplæringsprogrammet for fosterforeldre (PRIDE), fagartikler og aktuelt lov- og regelverk.

Deltakere

Studiens informanter hadde deltatt på kurs for foreldre med barn i fosterhjem. Kursdeltakelsen måtte være gjennomført i sin helhet. I 2011 hadde vel femti foreldre deltatt på kurs til foreldre med barn i fosterhjem, fordelt på syv kurs. Invitasjonen til å delta i undersøkelsen gikk til alle tolv deltakerne på det første av disse kursene. Av disse tolv gav ni svar om at de ønsket å delta i undersøkelsen; tre fedre og seks mødre i alderen 33 til 47 år hvor én mor og én far var par. Til sammen hadde disse foreldrene femten barn, fem gutter og ti jenter i alderen 1 til 17 år, som hadde vært under omsorg fra ett til tretten år. Alle var plassert i fosterhjem. I tillegg hadde de fire hjemmeboende barn.

Målsetting

Studien hadde et dobbelt formål: For det første å gjennomføre en evaluering av kurset til foreldre med barn i fosterhjem gjennom kvalitative intervjuer. For det andre å benytte denne kunnskapen som grunnlag for å videreutvikle oppfølgingstilbud til denne foreldregruppa. Studien har et kvalitativt og eksplorerende design. Det ble formulert følgende forskningsspørsmål:

1. Hvilke endringer i foreldreskapet forteller foreldrene om etter gjennomført kurs.
2. Hva mener foreldrene er nyttig i å ha deltatt på kurset?

Metode

Data

Kontakt med respondentene kom i stand ved at jeg kontaktet en fosterhjemstjeneste i en region i Bufetat. Fosterhjemstjenesten sendte ut en orientering om undersøkelsen inkludert forespørsel om å delta i undersøkelsen, og samtykkeerklæring hvis aktuelt. Jeg fikk ikke kjennskap til identiteten til de forespurte før de tok kontakt med meg med beskjed om at de ønsket å delta.

En studie som denne krever informert og fritt samtykke av informantene (NESH, 2006). Hvis foreldre ikke hadde sendt meg en underskrevet svarsending i posten på forhånd, om å ville la seg intervjuer innhentet jeg skriftlig samtykke samme dag som jeg traff dem i forbindelse med intervjuet. Foreldrene ble på nytt informert om formålet med undersøkelsen, at deltakelsen var frivillig, at de kunne trekke seg når som helst, og dessuten at lydopptak fra intervjuene ved utskrivning ville bli anonymisert og deretter slettet.

Kvalitative forskningsintervjuer frambringer et rikt datamateriale. Det gir anledning til å gå i dybden på intervjupersonenes meninger og erfaringer. Kvale og Brinkmann (2009) beskriver at man bestreber seg på å dekke både det aktuelle plan, hvor man søker å innhente beskrivelser av den intervjuedes livsverden, og meningsplanet hvor formålet er å tolke meningen med det som er beskrevet.

Ut fra problemstillingen og ønsket om en kvalitativ tilnærming ble det brukt en halvstrukturert intervjuguide. Denne inneholdt temaer som jeg ønsket å belyse, utformet som deskriptive spørsmål. I intervjusituasjonen ble kravet om åpenhet ivaretatt ved at dialogen gav grunnlag for andre innspill av tematisk interesse. Da det var informantenes fortellinger jeg var ute etter, måtte de få snakke om det de var opptatt av, og dermed hoppet de gjerne fra det ene temaet til det andre. Intervjuene ble gjennomført et halvt til trekvart år etter deltakelsen på kurset. De hadde en varighet på 1-1 ½ time, ble tatt opp på bånd og deretter transkribert.

Jeg må understreke at rekrutteringen til studien har foregått via selvrekruttering, og at det så har foregått en ”egenseleksjon” av informantene. Man må være forsiktig med å overføre studiens resultater til andre saksforløp i barnevernet. Det kan likevel argumenteres for at det kan gi mening å se på deltakerne i undersøkelsen som *representanter* for foreldre med liknende erfaringer, og deres erfaringer kan dermed ha gyldighet ut over deres konkrete situasjon.

Dataene er preget av å være ”stillbilder” fordi de tar utgangspunkt i en samtale mellom kursdeltakeren og forskeren. Artikkelen presenterer kun bruddstykker av foreliggende empiri. Det vil jeg gjøre ved å bruke sekvenser som er representative for materialet, og som dermed illustrer hovedfunn i materialet. Kvale og Brinkmann (2009) hevder at en grundig dokumentasjon av dataskapingen og en skriftlig fremstilling forankret i det empiriske materialet, bidrar til å styrke validiteten av studiens funn.

Dataanalyse

Tekstanalysen er av hermeneutisk fortolkende karakter. Den sammenfatter materialet slik at meningsinnholdet i teksten konsentreres og opprinnelig tekst forkortes (Denzin & Lincoln, 1994). Foreldrenes fortellinger analyseres for å få fram det foreldrene snakker fram som viktig. Analysen av kvalitative data består i å stille spørsmål til materialet, lese det i lys av dette, samt av å organisere og gjengi svarene på en systematisk og relevant måte. Analysen fulgte fire trinn: 1) Å skape et helhetsinntrykk, 2) Identifisere meningsbærende enheter, 3) Abstrahere innholdet i de forskjellige meningsbærende enhetene og 4) Sammenfatte betydningen av dette (Thagaard, 2003).

Teoretisk utgangspunkt

En inspirasjonskilde til å forstå foreldres fortellinger om kurset er Foucaults forståelse av maktutøvelse. I Michel Foucaults studier av totalitære og disiplinerende institusjoner påviser han framveksten av omfattende og detaljerte ordninger som er iverksatt for å styre og kontrollere det enkelte individ (Foucault, 1999a). Foucault trekker ikke bare fram ytre autoritetsrelasjoner, men også det man kan omtale som maktens materialisme: de små og finurlige teknikkene, arkitekturene og forandringene som makten benytter seg av, eller som utgjør makten, i forsøket på å disiplinere individenes kropp.

I alle relasjoner er det makt til stede, den gjør seg gjeldende mellom subjekter, mellom felt eller mellom gjenstander – ikke bare i de relasjonene som fra første stund er innlysende som overgrep, misbruk eller undertrykkelse (Foucault, 1999a). Makt kan også knyttes til språket og de begrepene vi bruker i dagligtalen, og ikke bare til de ordene vi umiddelbart knytter til undertrykkelse eller diskriminering. Videre knyttes makt til teknologier, det vil si ulike strategier for reguleringer, overvåking eller sortering som vi bruker på mange områder, og som vi ikke nødvendigvis i første omgang tenker på som onder. Makt kan på én og samme tid være både undertrykkende for *en* part og hensiktsmessig for en annen.

Makten opererer i oss som muligheter og stengsler for hvordan vi tenker og reflekterer over handlingene våre, verdiene våre og menneskesynet vårt. Makt knyttes også til institusjonell og faglig ”innramming” og setter på det viset grenser for hva som er mulig å tenke, snakke om og diskutere. Med dette knyttes maktbegrepet til både det sagte/usagte og det utførte/utførte. Gjennom det vi snakker om, eller unnlater å snakke om (bevisst eller ubevisst), opererer makt og blir kraftfull. Slik vil kraften operere gjennom de ordene vi bruker, og vi kan si at vi ”skaper oss selv”, gjennom for eksempel måten vi ordlegger oss på, og gjennom valg av klesstil.

Når jeg snakker om kurs som maktutøvelse, gjør jeg det med utgangspunkt i Foucaults tredeling av maktutøvelse (Foucault & Neumann, 2002). Det handler om *dominans* som betegner ”fastfrosne” maktrelasjoner hvor den styrte er låst fast uten makt til selv å definere hvem han eller hun er. Det innebærer også å være innesperret, slik som for eksempel i Goffmans ”totale institusjoner” (Goffman, 1988) hvor beboerne er underlagt de ansattes definisjon av deres situasjon, historie og identitet, eller som for eksempel barnevernets definisjonsmakt. *Strategiske spill* er en annen form for maktutøvelse slik Foucault beskriver det. Strategiske spill utgjør alltid et aspekt ved sosiale interaksjoner. I interaksjoner skjer det maktutøvelse i form av å prege andre aktørers handlingsrom, men denne maktutøvelsen har en ureflektert og spontan karakter, for eksempel som når ektefeller skal møblere et rom. Endelig har vi *ledelse* som betegner mer bevisste og gjennomtenkte forsøk på å forme andre aktører, deres forestillinger om dem selv og deres nåværende og framtidige handlinger. Det er en

moderne form for utøvelse av makt som arbeider ut fra en rasjonalitet om at den ledede har et fritt valg, og hvor målet er å øke handlingsrepertoaret og handlingskapasiteten hos den ledede.

I *Technologies of the Self* skiller Foucault mellom forskjellige teknologityper, blant annet maktteknologier og selvteknologier (Foucault, 1988), som ikke eksisterer uavhengig hverandre. Her defineres maktteknologier som teknologier som søker å bestemme individers atferd og underkaste dem bestemte mål eller former for dominans. Dette er teknologier som objektiverer individet, som på den ene side underkaster individet en kunnskapsproduserende granskning og på den annen side praktisk styring, på én og samme tid. På den måten er det en gjensidig stimulerende relasjon mellom teknologi og rasjonalitet, mellom makt og kunnskap. Et eksempel på en styringsteknologi er de nye samtaleteknologiene som brukes til å lede medarbeidere, pasienter og klienter (Karlsen & Villadsen, 2007), herunder også kurs til foreldre med barn i fosterhjem. Den samtale- og dialogbaserte ledelsen brukes som en teknologi for å balansere overstyring og passiviserende ledelse, noe som hevdes å ha preget blant annet forholdet mellom sosialarbeidere og klienter og forholdet mellom pasienter og leger. Brukere bes for eksempel i økende grad om å redegjøre for målene sine for behandlingen eller det sosiale endringsarbeidet. Slik gjøres vedkommende til autoritet for dette, og samtidig vil det han sier, bli utsagn som han må stå til ansvar for. Han kan med det styres med referanse til selvprodusert viten. Teknologien virker i begge ender av maktrelasjonen. For å kunne lede via samtaleteknologi er det nødvendig at den som ledes, underlegger seg et styre av strategisk taushet eller refleksiv tenkning, som oftest i kombinasjon med nedtoning av tradisjonell faglighet og gammeldags kurativt sosialt arbeid, altså styringstenkning. På denne måten fungerer samtaleteknologien ikke bare som et redskap som den ene parten bruker for å styre den andre, men også som et redskap som former bestemte subjektposisjoner og fordrer bestemte typer selvteknologier av de involverte.

Som følge av en utvikling hvor direkte styring nedtones og hvor det introduseres nye redskaper for styring, blir selvteknologier et viktig analytisk begrep. Ved hjelp av begrepet selvteknologi kan man studere de instrumentene og prosedyrene som enkeltindivider kan benytte seg av for å forme seg selv. Ifølge Foucault (1988, s. 18) ”tillater selvteknologier individer å utføre, ved egen hjelp eller med hjelp fra andre, en bestemt rekke operasjoner på egen kropp og sjel, tanke, atferd og væremåte, for å transformere dem selv med henblikk på å oppnå en bestemt tilstand av lykke, renhet, perfektjon eller udødelighet”. Selvteknologier er følgelig redskaper som subjektet kan bruke for å isolere bestemte aspekter i seg selv som kunnskaps- og styringsobjekter. Foucault anser subjektet som objekt for ulike former for makt. Subjektet formes på én og samme tid av maktteknologier rettet mot det utenfra og av selvteknologier subjektet retter mot seg selv. Selvteknologier (redskaper eller prosedyrer) hjelper individet med å isolere ulike aspekter ved dem som styringsobjekter og/ eller hjelper individet med å skape seg selv i maktens bilde. Det sentrale er at den moderne makt sjelden framstår som tvang, men det handler om å framelske og påvirke frie individers evner og

væremåter. Følgelig befinner subjektet seg i et skjæringspunkt der det på én og samme tid formes av maktteknologier utøvd av andre og selvteknologier utøvd av det selv (Foucault, 1983).

Kurs som styring av selvstyringen

Foreldrearbeid overfor foreldre med barn under barnevernets omsorg er lite satt i system og forsket på. Denne studiens intensjon har vært å utforske foreldrenes utbytte i deltakelsen på kurs til foreldre med barn i fosterhjem, gjennom en kvalitativ forskningsdesign. Via studien artikuleres deltakernes erfaringer med kurset:

- Etter gjennomført kurs uttrykker flere at deres tanker og oppfatninger er endret slik at de kan se barnet sitt i et annet lys, noe som har ført til en bedret livssituasjon.
- Kursdeltakerne forteller om endringer i hvordan de så på seg selv som foreldre etter endt kurs. Endringene beskrives i form av økt selvtillit og framtidstro.
- Det å treffes i gruppe med andre med liknende erfaringer framheves som viktig. Det samme gjør det å få kunnskap om fosterhjem, barns reaksjoner på omsorgssvikt og vanlige reaksjoner hos foreldre som mister omsorgen for barna sine.

Med bakgrunn i studiens funn vil jeg nå diskutere følgende tre forhold: **1. kursets intensjon**, **2. utbytte** og **3. andre resultater av kurset**.

Kursets intensjon

I invitasjonen til kurset og i løpet av kurset gjøres det et poeng av at dette er foreldrenes kurs, på samme måte som gjelder for det kurset potensielle fosterforeldre tilbys. Kurset er frivillig og et tilbud til foreldre med barn i barnevernets omsorgstiltak.

Kursets intensjon er at det skal bidra til at foreldre og barn opplever situasjonen lettere, at kursdeltakerne tilegner seg kunnskaper som gir dem større anledning til å være foreldre for barna sine, enten de skal vokse opp i fosterhjem eller bli tilbakeført. Foreldrene skal få hjelp til å se egne muligheter, oppleve respekt, kjenne styrke gjennom samvær med andre i liknende situasjon og finne støtte til å komme videre (Bufetat, 2005).

Kurset skal hjelpe foreldrene til å innta en foreldrerolle med visse kjennetegn. Dette er problematisk når foreldrene ikke vil gå inn i den foreldrerollen som de blir bedt om å innta. For eksempel når de ønsker mer kontakt med barna når de selv begynner å bli sterkere igjen eller begynner å innse feilene de har gjort. Noen av informantene fortalte at barnevernstjenesten hadde sendt dem på kurset:

Grunnet til at jeg gikk på kurset var jo for det at det har med barnevernet og samarbeid – at hvis du ikke går på dette kurset så samarbeider du ikke. Jeg, følte for det var jo saksbehandleren min som sendte meg: ” Er dette noe for deg? ” Da leste jeg

jo mellom linjene at; Ok, hun prøver meg. Ok, jeg bare går på kurset uansett, jeg bare går der, helt paranoid for at hun skal bruke det mot meg i retten. For nå skal jeg snart i retten, så tenkte jeg ok, så kommer vi opp i rett der. ”Vi tilbød han et kurs her, men han grep ikke sjansen, han er ikke samarbeidsvillig.” Så jeg for meg da, ikke sant, jeg har ingen gode erfaringer, jeg føler liksom sånn at sånn holder de på hele tiden.

Noen foreldre fortalte at barneverntjenesten anså dem som “brysomme” og at barneverntjenesten ønsket de skulle gå på et slikt kurs, slik at de kunne samarbeide bedre. Ved å gå på kurset mot ens vilje utgjør ikke kurset kun en ledelsesteknologi, som heller ikke er maktfri – men det utgjør en teknologi for iverksetting av rådende diskurs – en maktteknologi (Foucault, 1988) som tar utgangspunkt i det vanskelige foreldreskapet de involverte vil kjenne seg igjen i. Altså en maktstrategi som både innebærer et empatisk blikk og derigjennom en mulighet til å “lage” medgjørlige foreldre.

Selv om et par av deltakerne hadde tanker om at de gikk på kurset for barnevernstjenestens skyld, understreket de betydningen av motivasjon. Flere av deltakerne vektla betydningen av å ønske en endring. Egen motivering utgjør på denne måten en selvteknologi (Foucault, 1988), idet endringer ikke skjer av seg selv, man må ville det.

... gå på kurs for å forstå det, at barna har det bra. [...] En må jo ville endringer også...

De som trodde at barnevernstjenesten hadde en baktanke med deltakelsen på kurset så det som en lettelse når de forsto at kurslederne hadde et helt annet utgangspunkt. Utgangspunktet var nemlig at dette var *deres* kurs med vekt på *deres* person og hvordan *de selv* kan gjøre foreldreskapet deres lettere å håndtere.

Det at du deltar i så mange andres historier. Det er en veldig mental påkjønning, for deg selv og det er noe du har begynt med og som du ikke kan slutte med. Akkurat som du har vært i behandling og må fortsette.

Det fundamentale perspektivet på kurset er at det griper inn i kursdeltakernes liv – inn i deres forståelse av seg selv som foreldre for å “skru om” på den forståelsen. Kurset tar dem ut av dagligdagse relasjoner og omsorgssituasjoner og inn i nye relasjoner de ikke kan velge seg bort fra uten å velge bort kurset. Ideen om kurset står og faller på at disse relasjonene oppfattes å være til ”foreldrenes beste” ut fra opplysningstidens ønske om ”framskritt, utvikling og dannelse” av individer og grupper. Det må finnes en eller annen tvang i dette systemet som sørger for at deltakerne oppfører seg som de skal, dette finnes i det å tenke på intensjonen med kurset – *det er et kurs til foreldrene*. Denne disiplineringen av foreldrene har som mål å gjøre kroppen føyelig gjennom ”den gode dressurs midler”, for eksempel i form av blikk og normaliserende sanksjoner (Foucault, 1999a, s. 155) og en stadig tilbakevending til intensjonen med kurset.

Selv om Foucault primært diskuterer det moderne fengslets historie, trekker han samtidig paralleller til utviklingen av andre sosiale systemer og samfunnsinstitusjoner som forbedringsanstalter, psykiatriske institusjoner og den institusjonaliserte skole. Lenkene smis om, de blir usynlige, men kan hende like effektive. Relasjoner mellom den innsatte og vokteren, mellom kurslederen og kursdeltakeren blir da sentrale aspekter. På samme vis blir relasjoner mellom kurslederen og det innholdet kurset har intensjoner om å gi, sentralt. Perspektivet kan utvides til å gjelde en rekke relasjoner i kurset, for eksempel relasjoner mellom kursdeltakeren og kursets arbeidsformer, relasjoner kursdeltakerne imellom og kursdeltakernes relasjoner til seg selv. Å bli trent opp i å tenke på kurset og hva det er ment som – også etter gjennomført kurs, illustrerer at kurset kan sees på som en selvteknologi; at en skal leve i tråd med eller forstå seg selv i tråd med kursets intensjon.

Utbytte

Alle kursdeltakerne fortalte om en eller annen forandring etter å ha deltatt på kurset. De vektla den fleksibiliteten som var i kursets rammer, hvor de selv kunne få prege de temaene som ble tatt opp, og hvor mye tid som skulle brukes til hvert av dem. Det var i dialog og samtale deltakerne og kurslederne imellom at kurset fant sin form ut fra de rammene som kurslederne hadde lagt under planleggingen av kurset. Dette peker i retning av hvordan kurset søkes tilrettelagt som en styring som retter seg mot individers selvstyring (Foucault, 1988).

Det å være foreldre til barn som ikke bor hjemme fordi samfunnet ved barnevernstjenesten har bestemt at barnet ikke har det tilstrekkelig godt nok hos deg og derfor ikke kan bo hos deg, er et vanskelig foreldreskap på mange vis. Kursdeltakerne fortalte at barnevernstjenesten i svært liten grad så dem som betydningsfulle for barna sine. I kontakten med barnevernstjenesten hadde de erfart at det ble satt begrensninger for hvor mye de kunne involvere seg i barnas liv. Etter hvert som de fikk mer grep om livet sitt, og rettet på de manglene som lå til grunn for barnevernets inngrep ble dette forholdet annerledes og ytterligere vanskeligere. Foreldrene opplevde også at fosterhjemmet så på dem som en trussel etter hvert som de mestret livet sitt bedre.

Så lenge jeg strevde med livet mitt opplevde jeg at fosterforeldrene kunne se meg og samarbeide godt med meg. Men etter at jeg har fått tak i meg selv og livet mitt, at jeg får det til opplever jeg at fosterhjemmet ikke vil ha noe med meg å gjøre.

Også i de situasjonene hvor noen av foreldrene positivt oppfattet at barnet ønsket å treffe dem, kunne barnevernstjenesten argumentere imot og støtte fosterforeldrene i å holde foreldrene på avstand. Flere fortalte at de fikk mer informasjon og ble bedre orientert om barnet rett etter plasseringen, da de var i en dårligere forfatning med hensyn til å ta imot informasjon og bidra inn i saken, enn når de senere var kommet seg og levde mer stabilt, rusfritt og under ordnede forhold. De fortalte om et system de mente trykket dem ned, som ikke gav rom for å se

positive endringer, og som anså dem som bryssomme, også for barna sine. Disse erfaringene fikk dem til å se på seg selv som mislykkede foreldre.

Det er veldig vanskelig å være mor. Det er liksom ikke en betegnelse en bruker lengre, det at en er mor liksom.

På tross av dette oppfattet og beskrev alle foreldrene seg som foreldre for barna sine. Å fortsatt oppfatte seg som foreldre, som deltakerne i denne undersøkelsen gjorde, samsvarer for øvrig med tidligere undersøkelser på området (Holtan & Eriksen, 2006; Moldestad & Skilbred, 2009).

Som en følge av kursdeltakelsen fortalte flere om færre begrensninger når det gjaldt å være foreldre. Sammen med andre med liknende erfaringer fant de hjelp og støtte i de foreldreoppgavene de hadde som mor eller far til de barna de hadde i fosterhjem:

Det å fortelle åssen en har det, for det å fortelle åssen en har det er kjempe viktig. Kan jo se endringer hos folk fra begynnelsen til slutt. Åssen folk har forandret seg, det har vært kjempeviktig.

Da delte vi erfaringer og det hjalp veldig mange.

En viktig forandring som framkom i løpet av kurset, var deltakernes oppfatninger av at tanker kan påvirke handlinger og tankemønstre og at disse kan endres. Flere hadde utfordret og bearbeidet negative tanker om seg selv som foreldre:

Det jo noe med det at når en identifiserer seg med andre mennesker, jo helt klart så ser jeg at jeg er en god mor, det har jeg sett gjennom kurset.

Det å legge fram for hverandre erfaringer og tanker om eget liv i gruppa er å trekke gruppa inn som et "speil" over eget liv. På denne måten framsier deltakeren hvem han eller hun er og blir med det en autoritet på seg selv. Å bruke erfaringene fra kurset aktivt inn i dagligdagse situasjoner, stoppe opp for å tenke gjennom hva gjorde andre i liknende situasjoner, hva sa kurslederne om dette og så videre er aspekter som peker i retning at kurset fungerer som en selvteknologi.

Blitt mer bevisst på egen rolle. For hva en kan gjøre for at de[barna] skal ha det bra, for at samværene skal bli bra.

Selvteknologier (Foucault, 1988) som det å kunne sette ord på vanskelige hendelser og se og dele med andre hadde fått flere til å tenke at man kan være en god forelder tross alt. Foreldrene ble lært opp i å styre seg selv som foreldre på denne måten.

I dialogen i kursgruppen handler det om å produsere subjektposisjoner eller subjekter, som foreldrene kan tre inn i (Foucault, 1999a). Det handler om å ordsette hvilke endringer man ønsker i eget og andres påhør. Fra foreldrenes side kan denne samtaleteknologien også

utgjøre en fare, idet individet gjøres til autoritet samtidig som det låses til sitt eget budskap. Altså bindes deltakeren til en bestemt identitet som han eller hun selv har produsert.

En annen forandring var at deltakernes oppfatning av seg selv også mer generelt var endret som følge av å ha deltatt på kurset. Foreldrene fortalte at de etter kursdeltakelsen så på seg selv med større tilfredshet. De følte seg tryggere og fortalte at de kunne mestre krevende situasjoner bedre. En hadde erfart det slik:

Du går på kurs og hører andres historier, så setter det i gang tanker og erindringer. Så har en noen å prate med i samme situasjon som gjør at en blir litt mer modigere. At en ser litt i perspektiv. Det er ok.

I dette lå det at flere var blitt mer bevisst på egne ressurser og sårbare sider hos seg selv. Bedret selvtillit og selvhevdelse førte for noens del til endringer på det relasjonelle planet. Noen uttrykte seg slik:

Jeg har fått større mot til å si fra og spørre om ting, jeg har fått litt mer selvtillit.

Og ovenfor barnevernet; at en faktisk kan stille krav. Det gir folk noe mer selvtillit.

Flere beskrev et større håp som en forandring. Deltakerne fortalte at kursdeltakelsen hadde gitt håp og tro om endringer. Det å bruke det de var gjennom på kurset med hensyn til barns reaksjoner på omsorgssvikt, samvær og egne reaksjoner, når de etter gjennomført kurs står i utfordrende situasjoner – viser hvordan kurset anvendes som en selvteknologi. Altså det å lede seg selv gjennom vanskelige situasjoner.

Kursdeltakerne ble satt i gang med å reflektere over seg selv og sin personlighet ut fra eget liv og ut fra den barnevernssak de hadde vært gjennom. Dette er et prosjekt som krever ulike former for selvteknologi (Foucault, 1988) som kan bringe refleksjonene inn i ”privatsfæren” og gjøre dem til en kontinuerlig del av den enkeltes selvrefleksjon. Å gi hverandre tilbakemeldinger og spørre om sterke og svake sider i relasjon til egen barnevernssak, fungerer som en ”speiling”. På denne måten brukes kurset til å åpne for et utvidet kompetanseblikk på kursdeltakeren. Det handler om å igangsette en selvrefleksjon og selvbearbeiding hos kursdeltakeren, slik at denne anser seg selv som uferdig, lærende og under utvikling. Kursdeltakeren utvikler seg selv med et konstant blikk på endringer hos seg selv i relasjon til barnevernssaken.

For foreldrene dreier styringen i kurset seg om å få dem til å oppfatte seg som individer som har en væremåte som kan velges og forandres. På denne måten rekonstrueres de som subjekter i den forstand at de har og kan velge en væremåte (Foucault, 1988), til fordel for å være underlagt konvensjonelle oppfatninger som at foreldre med barn i fosterhjem ikke har noe å bidra med overfor barna sine. Kurset gav foreldrene anledning til å arbeide med seg selv med hensyn til moral (god nok omsorg), tanker om seg selv i forhold til andre, etc. for å produsere seg selv som subjekt (Foucault, 1999b, 1999c).

Samtaleutdragene viser hvordan makt og kunnskap fungerer som en organiserende praksis som søker å lede dem mot bestemte måter å tenke om seg selv på, å lede seg selv på og å regulere deres relasjon til andre på (Foucault, 1988).

Andre resultater av kurset

Det å delta i en gruppe sammen med andre ble tillagt stor vekt. Dette ble trukket fram som den viktigste faktoren som bidro til endringer hos deltakerne. En av dem forteller om kursgruppen:

Det er jo noe med det at, når en identifiserer seg med andre mennesker, ... men, og det å kunne snakke med andre mennesker i samme situasjon, for det synes jeg har vært så vanskelig ...

De fortalte at de hadde et fellesskap og en trygghet, en felles plattform som gav muligheter for endring og vekst. Det å bestemme seg for fortsatt å treffes og ha ønske om å invitere fagpersoner til å holde foredrag om temaer som interesserte dem, kan ses som om at de hadde kommet seg videre i livet. Det å sette ord på vanskelige hendelser og følelser, gruppens normaliserende erfaringer og det å få tilbakemeldinger, ble tillagt betydning. En av foreldrene kommenterte det slik:

Vi har bestemt oss for å treffes en gang i måneden. Vi er nødt til det for vår egen del. Så får vi eventuelt danne en forening eller et eller annet, fortsette ...

Det å sette ord på følelser, tanker og erfaringer og å få ordet etter tur representerer signaler som gir kommandoer ut fra prinsippet om ”den gode dressurs midler”. Å lære seg ”signalkoden” og å vite hva og hvordan man da skal svare, blir en målestokk for kursdeltakernes evne og vilje til disiplin og innordning i systemet. Her lærer foreldrene å styre seg selv som foreldre nettopp ved å hente fram det de lærte på kurset om hva som er god omsorg for barn, det å få en forståelse av seg selv i tråd med det samfunnet forventer. Det innebærer både en kollektivisering og en individualisering.

Et aspekt ved denne kollektiviseringen og individualiseringen er normalisering (Foucault, 1999a, s. 161). Maktteknologiens normalisering omfatter en prosedyre der kursdeltakerne eller det de produserer eller konstituerer, blir sammenholdt med de andres etter en oppgitt norm eller felles standard. Normalitet blir målestokk for alle som følger kurset, reglene og de innlærte kodene og signalene. Å individualisere kan kun skje innenfor et kollektiv eller en masse, ved at et subjekt trekkes fram (Foucault, 1999a). Individualisering handler om å synliggjøre ”på godt og på vondt”. Å individualisere i kurssammenheng innebærer å differensiere på ulike måter. Flere framhevet at de ble sett som den de var, som forelder, kvinne/mann, og ikke bare som en inkompetent mor eller far.

De fleste kursdeltakerne pekte på at de burde hatt dette tilbudet for lenge siden. I dette ligger at foreldrene hadde en klar oppfatning av at barneverntjenesten burde ha satt søkelyset på hva som var barnets beste også ut fra en forståelse av hva denne tjenesten utsatte foreldrene for, og at barna deres led under dette. Ifølge foreldrene var det ingen som fortalte om at barneverntjenesten gjorde foreldrenes egen sorg og smerte til sosialt objekt i den forstand at de bidro til at foreldrene fikk noe hjelp til å takle sjokk og smerte i forbindelse med det å ikke få ha barna hos seg. Det var heller ingen av foreldrene som hadde noen tillit til barnevernstjenesten i den forstand at de ville sette seg i en posisjon hvor de eksponerte egen smerte og sorg, og de mente at barnevernstjenesten burde forstå:

Det burde være folk som kan tingene, men ikke barnevernet, ikke de som sitter på kontoret og jobber med sakene ... nei. De får det ikke til.

Om barnevernstjenesten virkelig hadde barnets beste i sentrum, bidro de til at foreldrene kunne få hjelp til å takle den vanskelige situasjonen de var i. Dette lå klart innenfor foreldrenes forståelse av barnets beste. Da foreldrene fikk tilbud om dette kurset, fortalte flere at det var det beste som noen noen gang hadde gitt dem. Betydningsfullt var det også at kurslederne hadde kjennskap til barnevernet, og at det var en forelder som hadde tilsvarende erfaringer som kursdeltakerne.

Andre viktige faktorer som deltakerne beskrev, var forskjellige kunnskaper de hadde tilegnet seg gjennom kurset. Områder som ble framhevet som viktige, var litteraturen de hadde fått presentert, og (som selvteknologi) betydningen av å kunne øve seg på å ordlegge seg i en gruppe. Videre var det et viktig aspekt å våge å kjenne på følelsene sine, og dessuten hvordan det å tenke annerledes om ting kunne endre hvordan man møter ulike situasjoner (Foucault, 1988). Kursdeltakerne ønsket at kurset skulle ha vart lenger, og at det burde være muligheter for oppfølging etter avsluttet kurs, enten individuelt eller i gruppe. Årlige treff ble nevnt som en mulighet.

Kurset representerer og innebærer at foreldrene ikke bare skal gis kunnskap om det å oppdra og gi omsorg til barn. Foreldrene undervises også i hvilke hindringer de har når det gjelder eget barn, barnevern og fosterhjem. For å bli i stand til å overvinne disse hindringene og oppdra og gi omsorg til barn må foreldrene selv greie å avklare sitt forhold til egen omsorgsutøvelse, og de må innse at dette medfører endret væremåte. Avklaringen skal primært oppnås via bekjennelser (Foucault, 1988). Ved undervisningen av foreldrene forteller kurslederen som har erfaring med å ha barn i fosterhjem, om sine problemer med utøvelse av omsorg og strev med barneverntjenesten og dennes aktører. Det å ikke kunne utøve omsorg for eget barn er skambelagt. Kursingen av foreldrene omfatter ikke bare å formidle og tilegne kunnskap, den skal også via bekjennelser forme det moralske forholdet til den uheldige omsorgsutøvelsen. Som kursleder må man være i stand til å formidle de rette verdiene, og det skjer ved at man som rollemodell legemliggjør det budskapet man formidler. Med dette er det

ikke lenger snakk om et profesjonelt forhold mellom kursledere og kursdeltakere, men et moralsk–etisk forhold (Eide & Skorstad, 2005). Kurslederne viste seg som rollemodeller overfor deltakerne. Eller sagt på en annen måte, kursledernes livsstil anvendtes som en maktteknologi til å bearbeide deltakernes selvstyring.

Analyseeksemplene viser hvordan styringsteknologien, kursets oppbygging og samtalene retter seg mot å styre både kursdeltakerne og kurslederne. Det etableres en atmosfære, nærmest et terapeutisk rom hvor både kursledere og foreldre gjennom bekjennelser skal posisjonere seg overfor hverandre og seg selv, det vil si som legemliggjorte verdier overfor mennesker som søker rollemodeller. Dermed gjøres både kursdeltakernes og kursledernes væremåter til et problem på den måten at det søkes etter endringer i væremåter, noe som er knyttet til mer altomfattende velferdspolitiske mål. Blant annet framkommer det i veilederen ”Oppfølging av foreldre med barn/ungdom plassert i fosterhjem eller på institusjon” at *”Et overordnet mål er at barneverntjenesten skal gi foreldre i kontakt med barnevernet et likeverdig tilbud og like utviklingsmuligheter, uavhengig av sosial bakgrunn og hvor i landet de bor (BFD, 2009, s. 11)”*.

Oppsummering/ konklusjon

I artikkelen har jeg anvendt begrepet selvteknologi som analysebegrep og vist hvordan dette kan avdekke forventninger i samfunnet – indirekte representert ved kurset. Dette gjelder forventninger samfunnet har til foreldre med barn i fosterhjem og hvordan foreldre overtar en slik forståelse av seg som foreldre i løpet av kurset. Analysen viser hvordan kursdeltakerne er innspunnet i “formaterte” rom, som søker å lede dem mot bestemte måter å tenke om seg selv på, lede seg selv, og regulere deres relasjon til andre på.

Foucault bidrar med fleksible begreper som er anvendbare for å utforske hvordan deltakerne styres ved at maktteknologier kopler seg til individers selvteknologier, for eksempel når normalisering og refleksjon møtes. Foucault gir oss begreper som er høyst anvendbare til å utforske kunnskap og makt i ulike velferdsordninger, og til å utforske hvordan individer søkes styrt via ulike selvteknologier. Han avviser det å dikotomisere makten, mellom negativ og positiv makt, der negativ makt handler om at staten undertrykker borgerne, eller koloniserer det sivile samfunnet, mens positiv makt impliserer å myndiggjøre borgerne gjennom empowerment. Hjelp og frigjøring, kontroll og styring er innvevd i én og samme handling.

Kursets diskurs viser hvordan foreldrenes selvforhold iscenesettes som et sentralt styringsobjekt, og med det kan kurset knyttes an til foreldrenes selvstyring. Vi har sett at kurs til foreldre med barn i fosterhjem har bidratt til å lede foreldrenes selvledelse mot en frigjøring og gi ansvar tilbake til foreldrene. Analysen viser at makten ikke bare er *i* samfunnet eller *i* barnevernet. Den er i høy grad også til stede i den teknologien som dette

kurset representerer, som nettopp er utviklet med intensjon om å styrke foreldres muligheter til å være gode foreldre for barna sine, altså autonome og selv-ansvarlige foreldre.

Kurset trener systematisk deltakerne i å se sin egen situasjon ut fra flere synsvinkler; hvordan er det for barnet mitt, hvordan er det for fosterforeldrene og hvordan ser barnevernet saken. Dette fungerer som en selvledelse, altså en selvteknologi hvis vi legger Foucaults begreper til grunn. Kurset igangsatte en prosess hos deltakerne som medførte endringer. Samtidig med deltakelsen på kurset kan det selvfølgelig ha vært andre faktorer som har påvirket deltakernes liv, og som ikke kom fram under intervjuene.

Hensikten med kurset er ”å styrke foreldrenes muligheter til å være gode foreldre for sine barn”(Bufetat, 2005); å fjerne de barrierene som hindrer deltakerne fra å realisere seg som frie, myndige og kompetente foreldre og borgere. Dette innebærer at kurset har et underkommunisert formål om å forme kursdeltakeren som et individ med en bestemt selvoppfatning. Erfart økt selvtillit og at foreldrene kan se sitt barn i et annet lys representerer måter å snakke fram et budskap som kurset forventer at deltakerne skal snakke gjennom. Dette endringsarbeidet kalles *subjektivering* om vi bruker Foucaults terminologi (Nilsson, 2009). Det viser på mange måter det sosiale arbeidets hårfine grense mellom på den ene siden å respektere det unike individet og på den andre siden å intervensjonere for å skape en forandring av det samme individet.

Et annet forhold ved makten er at den binder og skiller på samme tid, slik som makt i relasjonen mellom foreldre og barn og mellom kursleder og kursdeltaker. Denne tosidigheten fører til at makt skaper kunnskap, og kunnskap legitimerer handling (kurs) og igjen (ny) kunnskap. Maktrelasjoner avgjør hva som er kunnskap, og hvordan det skal eller ikke skal produseres (ny) kunnskap. Denne formen for kunnskapsproduksjon er også den kraften som frambringer nye emneområder og nye sannhetsritualer, som igjen betyr muligheter for endringer i begrepsbruk i tale og handlinger.

Hvordan kunnskap velges ut og organiseres av for eksempel kurslederne, er sentrale indikasjoner på teorier og praksiser. Hvilket perspektiv man inntar, bruk av begreper og framdrift er alle områder som hele tiden fordrer strategivalg av kurslederne. Kunnskap og makt er hele tiden sentrale aspekter når for eksempel kurslederne leser med sine ”briller” eller tolker både innholdet og intensjonen med kurset.

De selvteknologiene som kurset representerer, baserer seg blant annet på brukerinvolvering og empowerment. Å trekke foreldre (og barn) med i utforming og oppfølging av tiltak i barnevernets regi har vært sentralt i utformingen av lovverk og retningslinjer. I oppfølgingen av foreldre som har barna sine under barnevernets omsorg, vektlegges også brukermedvirkningsperspektivet (BFD, 2009; Ot. prp. nr. 64, 2004-2005). Utredningen ”Fra bruker til borger” understreker at offentlige tjenester skal være brukerstyrte (NOU, 2001:22). Det å ta utgangspunkt i brukernes ønsker bygger på en antakelse om at

individene er klar over sitt eget beste, og at de har full oversikt over de mulighetene som finnes. Det sosiale arbeidet settes på spissen og utfordres idet det meste synes å være åpent for forhandlinger.

Å etablere et slikt kurs til foreldre med barn i fosterhjem kan forstås som en ny omdreining i samfunnsdisiplineringen om man ser det fra Foucaults (1999a) ståsted, at kurset er et ledd i å gjøre disse foreldrene til gode foreldre for barn under omsorg, og at de ikke skal være brydsomme for fosterforeldre og barnevernstjeneste. Likevel er makten i omsorgen en paternalistisk makt som ikke kan unngås siden den produserer hjelp og kontroll i én og samme handling.

Referanser

- Andersson, G. (2008). *Utsatt barndom - olika vuxenliv: Ett longitudinellt forskningsprosjekt om barn i samhällsvård*. Stockholm: Allmänna Barnhuset.
- Angel, B. Ø. (1999). *Barnet mitt bor hos meg igjen: Barnevernets arbeid med tilbakeføring av barn*. Kristiansand: Høgskoleforlaget.
- Angel, B. Ø. (2007). *Det vanskelige foreldreskapet: En studie av foreldre som har deltatt på kurs til foreldre med barn i fosterhjem: Deres egenopplevelse av sitt foreldreskap i møte med barnevern og fosterhjem: Et bidrag til barnevernets diskusjoner om foreldreskap*. Kristiansand: Høgskolen i Agder.
- Askheim, O. P., Starrin, B., & Heyerdahl, C. (2007). *Empowerment: I teori og praksis*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- BFD. (2009). *Oppfølging av foreldre med barn/ungdom plassert i fosterhjem eller på institusjon. Q-1157 b*. Oslo: Barne- og familiedepartementet. Lastet ned, fra <http://www.regjeringen.no/upload/BLD/Barnevern/Q-1157%20B%20Oppfølging%20av%20foreldre.pdf>. 6. sept 2010.
- Bufetat. (2005). *Kursinnvitasjon til foreldre med barn i fosterhjem*. Kristiansand: Fosterhjemstjenesten i Kristiansand.
- Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (1994). *Handbook of qualitative research*. Thousand Oaks, Calif.: Sage.
- Eide, S. B., & Skorstad, B. (2005). *Etikk: Utfordring til ettertanke i sosialt arbeid*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Foucault, M. (1983). The subject and power. I: H. L. Dreyfus & P. Rabinow (red.), *Michel Foucault: Beyond structuralism and hermeneutics* (s. 208-226). Chicago: University of Chicago Press.
- Foucault, M. (1988). Technologies of the self. I: L. H. Martin (red.), *Technologies of the self: A seminar with Michel Foucault*. Amherst, Mass.: University of Massachusetts Press.
- Foucault, M. (1999a). *Overvåkning og straff: Det moderne fengsels historie* (3 utg.). Oslo: Gyldendal. (Fakkell).
- Foucault, M. (1999b). *Seksualitetens historie 2*. Oslo: EXIL.
- Foucault, M. (1999c). *Seksualitetens historie 3*. Oslo: EXIL.
- Foucault, M., & Neumann, I. B. (2002). *Forelesninger om regjering og styringskunst*. Oslo: Cappelen akademisk.
- Goffman, E. (1988). *Anstalt og menneske: Den totale institusjon sosialt sett*. København: Jørgen Paludans forlag.
- Haus, I. (2005a). Kompetansehevende kurs til foreldre med barn i hjelpetiltak og fosterhjem. *Norges barnevern*, 82(3), 11-22.
- Haus, I. (2005b). Pride. I: C. Omre, L. Schjelderup & E. Marthinsen (red.), *Nye metoder i et moderne barnevern* (s. 248-267). Bergen: Fagbokforlaget.
- Holtan, A., & Eriksen, S. H. (2006). The brittle attraction. Women deprived of the custody of children. *International Journal of Child and Family Welfare*, 3, 178-192.
- Höjer, I. (2007). *Föräldrars röster - hur är det att ha sina barn placerade i fosterhem?: Brukare och forskare samverkar*. Stockholm: Allmänna Barnhuset. (Skriftserie).
- Karlsen, M. P., & Villadsen, K. (2007). Hvor skal talen komme fra? Dialogen som omsiggrubende ledelsesteknologi. *Dansk Sociologi*, 18(2), 7-28.
- Kvale, S., & Brinkmann, S. (2009). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Lov om barneverntjenester. (1992 nr. 100). Av 17. Juli 1992: Barne- og likestillingsdepartementet.
- Moldestad, B., & Skilbred, D. (2009). Foreldres opplevelse av foreldreskap på avstand. *Fontene Forskning. Et tidsskrift fra Fellesorganisasjonen (FO)*, 2, 41-52.

- NESH. (2006). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi elektronisk ressurs*. Oslo: Forskningsetiske komiteer.
- Nilsson, R. (2009). *Michel foucault: En introduktion*. København: Hans Reitzels Forlag.
- NOU. (2000:12). *Barnevernet i norge: Tilstandsvurderinger, nye perspektiver og forslag til reformer: Utredning fra utvalg oppnevnt ved kgl. Res 29. Januar1999: Avgitt til barne- og familiedepartementet mai 2000*. Oslo: Statens forvaltningstjeneste, Informasjonsforvaltning.
- NOU. (2001:22). *Fra bruker til borger. En strategi for nedbygging av funksjonshemmede barrierer. Utredning fra utvalg oppnevnt ved kgl. Res 21. April 1999: Avgitt til sosial- og helsedepartementet*. Oslo: Statens forvaltningstjeneste, Informasjonsforvaltning.
- Ot. prp. nr. 64, -. (2004-2005). Om lov om endringer i lov 17. Juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester og lov 13. Desember 1991 nr. 81 om sosiale tjenester (sosialtjenesteloven) m.V. Barne- og familiedepartementet.
- Slettebø, T. (2000). Empowerment som tilnærming i sosialt arbeid. *Nordisk Sosialt arbeid*, 20.
- Slettebø, T. (2008). *Foreldres medbestemmelse i barnevernet: En studie av foreldres erfaringer med individuell og kollektiv medvirkning*. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim.
- St.meld. nr. 40, -. (2001-2002). Om barne- og ungdomsvernet. Barne- og familiedepartementet.
- Thagaard, T. (2003). *Systematikk og innlevelse: En innføring i kvalitativ metode* (2 utg.). Bergen: Fagbokforl.
- Villadsen, K. (2007). Magt og selv-teknologi. Foucaults aktualitet for velfærdsforskningen. *Tidsskrift for Velfærdsforskning*, 10(3), 156-167.

ⁱ Undersøkelsen ble gjennomført med økonomisk støtte fra Praxis-sør barnevern.

<http://www.uia.no/no/div/sentre/praxis-soer>.

ⁱⁱ PRIDE er en forkortelse for Parent, Resources for Information, Development and Education.